

РОЗВІДУВАЛЬНА ФУНКЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ПРОТИДІІ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

*Албул С.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри
оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ*

Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю на сучасному етапі, яка набуває професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, без сумніву, потребує удосконалення всієї правоохоронної діяльності та її правового забезпечення. Серед багатьох напрямів протидії органів внутрішніх справ організованих злочинній діяльності найбільш дієвим і перспективним, на наш погляд, є виконання спеціального завдання негласними штатними та позаштатними працівниками з протидії злочинній діяльності організованої групи чи злочинної організації [6, 165]. За нашим переконанням, можна з впевненістю говорити про реалізацію розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності ОВС у протидії організованій злочинності. Сьогодні означена функція ОРД ОВС є достатнім чином визначена в нормативно-правових актах різних рівнів і різних галузей, серед яких слід виокремити Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», низку відомчих і міжвідомчих нормативних актів, зокрема спільний наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» тощо.

Проблемні аспекти щодо визначення змісту, напрямів і функцій оперативно-розшукової діяльності в протидії злочинності ґрунтовно досліджувалися в працях багатьох науковців, серед яких В.І. Василичук, М.П. Водько, В.Я. Горбачевський, К.К. Горяїнов, Д.В. Гребельський, О.Ф. Долженков, О.М. Джужа, В.П. Захаров, А.Ф. Зелінський, О.В. Копан, В.В. Матвійчук, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, М.Б. Саакян, В.Є. Тарасенко та багато інших. Однак, на нашу думку, реалії сьогодення, існуюча неузгодженість між законодавчими та відомчими актами, неопрацьованість окремих питань у цій галузі потребують подальших ґрунтовних досліджень і розробок.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, *розвідувальних* (курсив наш. – С.А.) і контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. У свою чергу, у ст. 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» закріплено, що суб'єкти ОРД мають право здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничав з останнім, зі збереженням у таємниці достовірних даних щодо їх особистості (п. 8) і створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (п. 16). Крім цього, стаття 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» закріплює, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю ОВС і Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [6].

Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» органам і співробітникам СБУ для виконання покладених на них обов'язків надається право проводити гласні й негласні оперативно-розшукові заходи в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 25). Крім цього, відповідно до ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» для виконання визначених законом завдань і за наявності підстав, у ході контррозвідувальної діяльності органам, підрозділам і співробітникам Служби безпеки України надано право, зокрема, мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, створювати з метою конспірації підприємства, установи та організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. У свою чергу, стаття 9 Закону України «Про розвідувальні органи України» передбачає, що суб'єкти розвідувальної діяльності мають право використовувати документи, що прикривають співробітників і відомчу приналежність підрозділів, організацій, приміщень і транспортних засобів до розвідувальних органів України; створювати з метою конспірації організаційної структури (підрозділи, підприємства, установи і організації), необхідні для виконання завдань розвідувальних органів України та прикриття їх співробітників, використовувати в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, кошти й майно, набуті в результаті їх діяльності. У Розділі IV «Заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на законодавчому рівні передбачена можливість легендарного введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання. При цьому оперативним підрозділам надається право використання в боротьбі з організованою злочинністю негласних співробітників (ст. 13) та учасників організованих злочинних угруповань (ст. 14) [4].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відносить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій, тобто до різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 272) [2, 125]. Відповідно до ст. 272 КПК України під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування,

особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником вказаної групи чи злочинної організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [7, 129]. У свою чергу, спільний наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» передбачає, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами [5]. При цьому тактика здійснення оперативного впровадження негласних працівників для виконання спеціального завдання до організованих груп чи злочинних організацій регламентується окремими відомчими нормативними актами з грифом обмеженого доступу.

Слід зазначити, що вітчизняний законодавець йде шляхом заохочення та визнання соціально позитивною поведінкою виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Про це свідчить той факт, що в чинному Кримінальному кодексі України виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації передбачено як окрема обставина, що виключає злочинність діяння [1]. Відповідно до ст. 43 Кримінального кодексу України «не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності» [1]. Особа, яка виконує спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно й поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно й пов'язаного зі спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Крім того, у разі вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, таких злочинів, вона не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначено їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин [1]. Примітно, що аналогічні положення містять і відповідні відомчі нормативні акти, що регламентують організаційно-тактичні аспекти виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [8, 106].

Аналіз наведених положень чинного законодавства, на нашу думку, свідчить, що існуючий стан правового забезпечення реалізації розвідувальної функції ОРД ОВС, хоча й здається на перший погляд достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв'язків, кореляції понять і визначень, особливостей організації і тактики всієї правоохоронної діяльності. На сьогодні нагально необхідними є науково обґрунтовані підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами в протидії організованій злочинності. У розвитку науки можна визначити екстенсивні та революційні періоди – наукові здобутки, що приводять до змін у її структурі, принципів пізнання, категорій і методів, а також форм її організації. Науці притаманний діалектичний зв'язок процесів її диференціації та інтеграції, розвитку фундаментальних і прикладних досліджень. Одним з таких, безсумнівно, є визначення та розроблення наукових засад розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 01.11.2011 р. № 3718-17. – [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: за станом на 22.05.2012 р. – К.: Алерта, 2012. – 304 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 19.11.2012 р. № 3412-17. – [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 05.06.2011 р. № 3334-17. – [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст]: наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
6. Албул С.В. Правоохоронна розвідка: перспективи розвитку крізь призму минулого // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (04 квітня 2014 р., м. Одеса). – Одеса: ОДУВС, 2014. – 242 с. – С. 165-166.
7. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Деревянкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.
8. Albul S. Epistemology intelligence functions operational and investigative activities of internal affairs // The Genesis of Genius: Scientific and educational journal. – Switzerland: Genève, 2014. – № 2. – P. 103-108.